

najti. Kdor Degrassijeva dela pozna, ve, v kako elegantni in jasni latinščini, ki je že sama na sebi poučna, so napisana.

Posebej zanimivo je za vzhodnoalpskega čitatelja opazovati, koliko tekstov iz tega obdobja so našli na našem področju. Degrassi jih je komentiral in bibliografsko ažuriral. To so napisi s Stalenskega vrha nad Gosposvetami (988, 992, 1272, verjetno tudi 268) in Vrhniko (33, 34). Če pa bi težil po popolnosti, kar ni v namenu zbirke, bi jih lahko dodal še nekaj. Mnogo je takih spomenikov tudi iz Istre in Dalmacije.

Ob koncu si človek nehoti želi še izbor slikovnega gradiva teh za politično, kulturno in jezikovno zgodovino tako važnih spomenikov in predvsem, da bi zbirka ne ostala omejena le na obdobje rimske republike.

J. Sašel

Cornelius C. Vermeule, *Roman Medallions*. Museum of Fine Arts, Boston, b. 1 (1965). Uvod, katalog in 10 tabel.

V katalogu je opisanih 106 novcev, od tega preko 65 multipel in medaljonov iz vseh treh kovin, nekaj kornatiatov in drugih nominalov. Objavo je pripravil Cornelius C. Vermeule s sodelovanjem Mary B. Comstock in drugih.

V kratkem uvodu nas avtor seznani z zgodovino zbirke, katere začetki segajo tja v konec prejšnjega stoletja. Sledi kratek sestavek o uporabi rimskih medaljonov in kataloški del, ki obsega deset strani teksta z ustreznimi tabelami.

Pred nedavnim je Museum of Fine Arts v Bostonu dobil v poklon štiri multiple (dva quaternia Maximiana Hercula in dva binia Maxencija, katalog št. 84 do 87) iz velike depojske najdbe. O njej je poročal kmalu po odkritju vodja rimskega oddelka v Dep. of Coins & Med. of British Museum, R. A. G. Carson v članku: »The greatest Discovery of Roman Gold Pieces Since The Great Find at Arras, Including Unique Medallions of the Emperor Maxentius«, *The Illustrated London News*, 14 November 1959 in je imel tudi referat na Mednarodnem Kongresu v Rimu leta 1961 (v tisku). Te akvizicije Bostonskega muzeja so prav gotovo tudi dale povod za objavo celotnega tovrstnega gradiva v posebni publikaciji.

Naslov edicije vsekakor mnogo obeta. Toda žal nas delo v marsikaterem pogledu razočara. Pričakovali bi, da bo katalog vseboval novo nepoznano gradivo, in to izključno multiple, vendar pa najdemo tudi »cistofore« (kar 18 primerkov), dalje sesterce Septimija Severa in pa Plautille, kot tako imenovane cesarske sesterce in ase. Med bogatim gradivom sta tudi dva »clipeatusa«, prvi ima za jedro Avgustov as, drugi pa je iz časa Hadrijana. Tako je publikacija le bolj objava mešanega izbora reprezentativnejšega numizmatičnega gradiva, zaradi skromnega koncepta in bežnega opisa pa znanstveno drugorazrednega pomena.

Pričakovali pa bi tudi, da bo avtor pripomogel k razjasnitvi še vedno nerazčiščenega vprašanja uporabe in namena rimskih »medaljonov« ali pa, če že drugega ne, da bo vsaj pokazal svoje stališče do nekaterih bistvenih dosedanjih teorij, to pa predvsem zato, ker je vprašanje ostalo vse do najnovejšega časa aktualno (študija M. Granta, *The Border-Line between Roman Coins and Medallions*, Congrès International de Numismatique, Paris 6-11 July, Actes, Paris 1957, p. 167-174, v tem pogledu še zdaleka ni prinesla zadovoljivih rezultatov). Tako nam sestavek z naslovom »The purpose of Roman Medallions« ne prinese nič novega, niti nam ne posreduje tistega, kar je že znano. Poglavje torej z znanstvenega vidika nima nobene vrednosti.

Gradivo je bogato, vendar se vidi, da je fond mlad in da rast zbirke ni bila, kot tudi nadalje ne bo, preskrbljena s kontinuiranim naravnim dotokom gradiva iz arheoloških virov, ampak posredno z donativi in pa s trgovino iz oddaljene Evrope. Večidel novcev je iz zbirke Mazzini (Torino), mnogo kosov dobro poznamo iz prodajnih katalogov zadnjega desetletja pa tudi izpred vojne. V Boston je zašel tudi velik »clipeatus« Hadrijana (št. 19), na katerem je nekoč Lederer tako uspešno opozoril na povezavo žiga tega primerka z medaljonom Aeliusa. Oba naj bi bila kovana ob adopciji Aeliusa v letu 136. Zanimiv je denio Aleksandra Severa (št. 49), ki je tudi pozlačen (primerjaj pripombo k podobnemu primerku v Britanskem muzeju v oceni Carson, B. M. Cat., Rom. Emp., ARGO II/5). Seveda tudi tu avtor

ne pove, ali imamo opraviti z moderno ali antično pozlato. Dalje tudi ni razumljivo, zakaj kos ni opisan kot multipla denariusa, saj teža ustreza, medtem ko takšno opombo najdemo pri št. 58 (10 Denarii). Vse tu omenjeno velja tudi za denio Galiena in Salonine (št. 73). Razveseljivo je, da so dvojni sesterce, kovani pod Trajanom Decijem in Etruscilo, tu že pravilno obravnavani kot multiple sesterca in ne več kot »medaljonci«.

Za zaključek moramo omeniti še nekaj primerkov, ki sicer nikakor ne spadajo v publikacijo, ki pa vsekakor zaslužijo pozornost. Tako aureus Uranija Antonina, folis Domicija Domicijana in za nas, predvsem zaradi študija stilnih značilnosti kovnice Viminacium, pomemben zelo redek antoninian Pacacijana, kovan v tej kovnici.

Ostrejša kritika ne bi bila na mestu, že zato ne, ker delo nima nobenega pravega koncepta. Znanstvene vrednosti nima, za poljudno izdajo pa je vendar pisano preveč učeno, tako bomo delo z zvenečim naslovom »Roman Medallions« uvrstili med edicije reprezentativnega značaja.

E. Pegan

J. E. A. Th. Bogaers, *De Gallo-Romeinse tempels te Elst in de Over-Betume*. Nederlandse Oudheden. Archaeologische monografieën uitgegeven vanwege de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, Deel I, 3-Gravenhage 1955, 262 strani in 48 tabel.

Pričujoča knjiga obravnava najbolj pomembno povojno izkopavanje na Nizozemskem. V provinci Gelderland so med Nimwegenom in Arnheimom želeli restavrirati gotske cerkev. Tamkajšnji spomeniškovarstveni organ je poveril vodstvo izkopavanj P. Glazemi, ki je obdelal le srednjeveške spomenike, in sicer preromansko, romansko in gotsko cerkev (P. Glazema, *Excavations carried out in and near the badly damaged mediaeval church at Els-Netherlands*, *Beiträge zur älteren europäischen Kulturgeschichte* I, *Festschrift für Rudolf Egger* 1, 1952, 383; glej recenzijo pri J. Klemenc v *Arheološkem vestniku* 4, 1953, 181). Sedaj je Bogaers obdelal v posebni knjigi tudi arheološke starine. Uvodoma je načel vprašanje keltskih, kelto-rimskih in germanskih svetišč. V drugem poglavju podaja pregled rimskih svetišč v Belgiji in na Nizozemskem. Na koncu knjige obravnava še odnos galo-rimskih ostankov do srednjeveških cerkev v Elstu.

Vznik samorasnih keltskih templjev, ki nimajo z rimskimi svetišči nikakih zvez, še ni rešen. Za zahodnoevropsko umetnostno zgodovino pa je vprašanje nastanka svetišč take oblike silno zanimivo, ker se je gradila tudi kasnejša omika na samosvojih temeljih in se je še do danes ohranila reminiscenčna narodnost Kelto v Irskem. Tudi pri nas poznamo enake templje v St. Pavlu v Labodski dolini, Baldersdorfu na Koroškem ter v Ptuj hram Nutric. V Franciji je najstarejši keltski tempelj ohranjen v Beuvrayu (*Bibracte*) iz prvega stoletja pr. n. š., dasi misli Koethe, da bi po oblikovnem razvoju mogel nastati že leta 250 pr. n. š. To vprašanje so skušali rešiti Oelmann, Schuchardt, Lehner, Drexel in Staehelin vsak po svoje. Nekateri menijo, da je prišla oblika svetišč iz Irana preko južne Rusije in Podonavja na zahod; drugi domnevajo, da je nastala pod vplivom etruščanskih svetišč. Odkar je obdelal W. F. Grimes leseno svetišče iz železne dobe v Haethrowu, ki je vsekakor izpred leta 300 pr. n. š., kaže, da smo dobili pravzor pravokotnih svetišč in da bo potrebno misliti na avtohtone reminiscence in izročilo pri oblikovanju takega svetišča. Med keltskimi svetišči je verjetno le *monopteros* rimskega izvora. Zanimivo pri tem je, da so germanska svetišča ohranila kvadratno zasnovo galo-rimskih templjev vse do desetega stoletja.

Na Nizozemskem in v Belgiji doslej niso odkrili rimskega svetišča, poznani so bili le galo-rimski templji v Domburgu, Elstu, Gultemi, Hofstadu pri Aalstu, Nimwegenu, Ravensboschu, Rijsbergemu, Rimbргу in Valkenburgu. Med vsemi so arheološko najboljše obdelani templji v Elstu, kjer so sedaj našli dvoje templjev iz rimskega časa. Prvega so zgradili v klavdijskem času in je verjetno zgorel pri uporu Batavijcev (69–70 po n. š.). Predstavlja prvo zidano poslopje na Nizozemskem sploh. Kmalu po požaru so že v Vespazijanovem obdobju pričeli zidati nov tempelj, ki je bil v uporabi še v 3. stoletju n. š. Svetišče je imelo v sredi cello,